

Karel de Grote

KAROLO AUGUSTO
Leopold

Jan J.B. Kuipers

Karel de Grote

Stamvader van Europa

WalburgPers

COLOFON

© 2016 Jan J.B. **Kuipers**,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg**Pers**, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeelding omslag en pagina 2: *De keizerskroning van Karel de Grote*, door Friedrich Kaulbach in 1861. | Collectie: imago/ddp.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, doorfotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Ontwerp en opmaak: Erwin Bomans ^{BNO} leucq!, Goor

ISBN 9789462491427

NUR 680

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	De Merovingen	13
	Krachtige Merovingische koninginnen	26
3	De Nederlanden gefrankiseerd en gekerstend	30
4	Karolingische hofmeiers	45
5	Koning Karel	61
	De paltsen van Herstal, Nijmegen en Aken	88
6	Persoon, familie- en hofleven	94
7	Maatschappij, bestuur, cultuur	104
	De Karolingische renaissance	116
8	Keizer Karel	120
	Abul Abbaz, wonder uit het Oosten	130
9	Dreiging uit het Noorden	132
10	Karels dood, Lodewijk de Vrome en de verdeling van het rijk	140
	Notker de Stotteraar, een bijzonder biograaf	156
11	Het einde van de Karolingen	158
12	Het voortleven van Karel de Grote	168
	Beknopte literatuuropgave	176

Inleiding

In 1333 bezocht de Italiaanse dichter Petrarca het graf van Karel de Grote in Aken. De grote poëet, door het nageslacht tot grondlegger van de renaissance bestempeld, was kennelijk niet bovenmatig onder de indruk van de man, die al sinds eeuwen een legendarische status genoot. Hij schreef dat het om iemand ging 'die de barbaarse volken nog steeds met angst en beven vervult' en 'die ze met zijn bijnaam 'de Grote' aan Pompeius en Alexander durven gelijk te stellen'. Karel stond volgens de gangbare opinie inderdaad op één lijn met deze door Petrarca verafgode giganten uit de klassieke oudheid. Sterker nog: hij had het intussen tot zalige geschopt, wiens relieken in Aken ter verering waren uitgesteld.

Karel de Grote, *Carolus Magnus*, zette tijdens zijn leven de expansiepolitiek van zijn vader Pepijn de Korte en zijn grootvader Karel Martel voort, en heerste tenslotte over een rijk dat een aanzienlijk deel van Europa besloeg. Het reikte van de Noordzee en Elbe tot de Midden-Donauvlakte, van Noord-Spanje tot bezuiden Rome in Italië en omvatte ook de latere Nederlanden.

Dit boek, verschenen in het Nederlandse taalgebied, legt uiteraard een stevig accent op dit noordwestelijke deel van het enorme rijk. Zoals de Duitsers en Fransen de figuur van Karel de Grote in hun eigen historische pantheon hebben bijgezet – in Franse laatmiddeleeuwse miniaturen wordt Karel steevast met de Franse lelie afgebeeld – moest de grote Frank uiteraard ook opduiken als 'venster' in de historische Canon van Nederland. Maar

Linkerpagina: fresco in de achtste-eeuwse Sint-Benedictuskerk van Mals, Zuid-Tirol (Italië). Lange tijd is de afgebeelde Frankische landheer geïdentificeerd met Karel de Grote.

Karel de Grote bracht het van Frankisch koning tot 'keizer der Romeinen', heerser over een groot deel van Europa.

Hij was de belangrijkste vorst van de vroege middeleeuwen.

Zijn erenaam 'vader van Europa' verbergt ook schaduwzijden. Karel, doorgaans een joviaal man, kende weinig scrupules bij het uitbreiden van zijn rijk, waarvan het

christendom de grote bindende factor was. Bekend voorbeeld van meedogenloosheid is zijn deportatie en terechtstelling van duizenden Saksen.

de Frankische band met de Nederlanden gaat verder terug. Niet helemaal onterecht schreef R. van Beek ooit dat 'Nederland het eerstgeboorterecht van de Franken kan opeisen', hoewel hij beter van 'de Nederlanden' had kunnen spreken. Historicus Pieter Geyl, verdediger van de Groot-Nederlandse gedachte, verkondigde in onder meer zijn *Geschiedenis van de Nederlandse stam* (1948/49) dat de vestiging van de Salische Franken in het gebied van Vlaanderen tot Gelre tijdens de Volksverhuizingstijd een sterke band schiep tussen de latere Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, die de basis zou vormen voor de gezamenlijke, Nederlandse geschiedenis. De Franken zouden dus hun 'bestaan' aan de Nederlanden danken, en de Nederlanden het hunne aan de Franken!

Karels eigen agressie en die van zijn burens maakte, dat hij zijn hele regeringsperiode – 46 jaar! – ten strijde moest

Imperii Caroli Magni et vicinarum regionum DESCRIPTIO [enz.].
 | In Amsterdam vervaardigde historische kaart van het rijk van Karel de Grote, 1661/62.
 Afmeting: 64 x 98 centimeter.

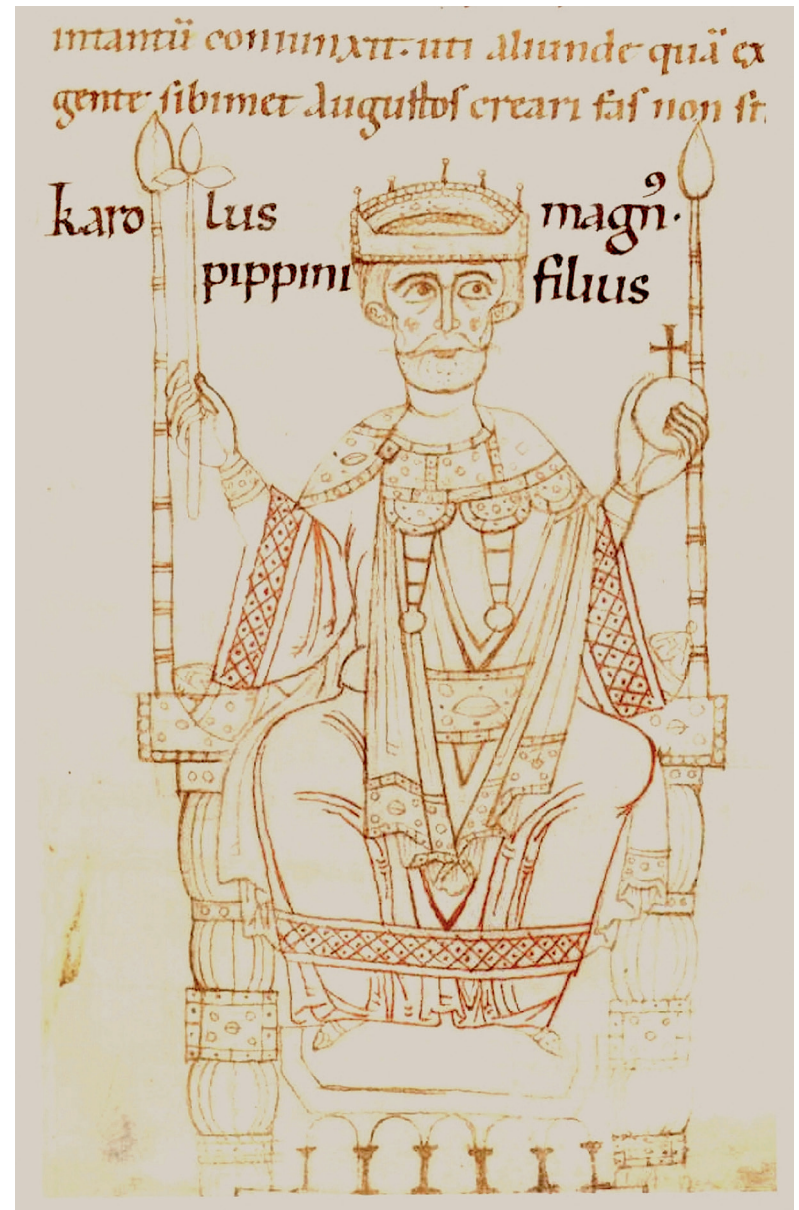
trekken. Als koning en keizer bestreed hij in ongeveer vijftig oorlogen de Longobarden, de 'Moren' in Spanje, Saksen, Avaren, West-Slavische volken en Denen. Zo'n dertig campagnes leidde hij persoonlijk. Karels tijdgenoot en bekendste biograaf Einhard beschouwde de strijd met de Saksen, die zich meer dan drie decennia voortsleepte, als de langdurigste, wreedste en inspannendste oorlog die Karel ooit voerde.

Net als andere middeleeuwse vorsten leidde Karel de Grote, ook als hij niet op een militaire campagne was, een semi-nomadisch bestaan dat van palts (koninklijke verblijfplaats) naar palts voerde. De belangrijkste palts werd die in Aken. Deze was min of meer bedoeld als tegenhanger van de, overigens behoorlijk sleetse, architecturale grandeur van Rome, de oude Romeinse hoofdstad waar de pausen zetelden. De laatste periode van zijn leven was Aken met zijn bronnen Karels vaste residentie, waar hij in januari 814 ook stierf.

Om zijn enorme rijk te kunnen besturen en er de eenheid van te bewaren, benoemde Karel de Grote zijn zoons tot onderkoning van deelgebieden: Lodewijk de Vrome werd op driejarige leeftijd koning van Aquitanië – deze 'verbanning' op jeugdige leeftijd zou Lodewijk levenslang tegen zijn vader innemen – Pepijn kreeg de Italiaanse koningskroon. Kundige adviseurs, vaak hoge geestelijken, omringden deze 'koningen'. Voorts was er een systeem van keizerlijke ambtenaren, graven, die weer gecontroleerd werden door 'zendgraven', en van grote jaarlijkse bijeenkomsten om het enorme rijk te besturen.

De militaire campagnes waren van oudsher nodig om edelen voor hun trouw te belonen met land en buit; maar gaandeweg ontwikkelde zich een systeem waarbij de edelen land in leen kregen; ze werden leenman ofwel 'vazal'. De keizer behield hun land in eigendom, maar de titels werden langzamerhand door de begunstigden als erfelijk, en de landen als eigendom beschouwd. Ook beleenden de leenmannen steeds vaker land aan achterleenmannen; de feodale piramide met alle bestuurlijke desintegratie en versnippering van dien in de latere eeuwen ontstond in deze periode.

Ook aan de opleving van cultuur en wetenschap in zijn tijd, de 'Karolingische renaissance', is de naam van Karel de Grote en zijn 'hofacademie' onder leiding van de Angelsaksische geleerde Alcuinus onlosmakelijk verbonden, hoewel Karel zelf nauwelijks in staat was zijn eigen

Afbeelding van Karel de Grote in de kroniek van Ekkehard van Aura | (Chronicon universale, vóór 1126). Corpus Christi, Cambridge.

naam te schrijven. Niettemin was hij zeer belangstellend en zo goed als hij kon ingevoerd in uiteenlopende terreinen van wetenschap: rekenkunde, astrologie en astronomie, geschiedenis en theologie. Hij sprak verschillende talen en was een consequent bevorderaar van het onderwijs. Het (katholieke) christendom beleed Karel met hartstocht, maar minder benepen als zijn zoon Lodewijk de Vrome: Karel zag de Kerk en haar structuren ook en vooral als instrument voor de eenheid en het bestuur van zijn rijk.

Zeer bekend, ideaaltypisch portret van Karel de Grote door Albrecht Dürer (1513), gemaakt in opdracht van Dürers vaderstad Neurenberg. | Germanisches Nationalmuseum, Neurenberg.

Wegens de Frankische opvolgingstraditie viel het rijk na Karels dood snel uiteen, geteisterd door broeder-twisten en invasies van Noormannen en Saracenen. Drie jaar na de dood van Lodewijk de Vrome werd het in 843 met het Verdrag van Verdun verdeeld onder Lodewijks drie zoons Lotharius I, Lodewijk de Duitser en Karel de Kale. Uit deze parten zou in het westen Frankrijk ontstaan en in het oosten het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Het zonderlinge Middenrijk ofwel het koninkrijk Lotharingen, dat van de Noordzee tot bezuiden Rome liep, werd

binnen korte tijd opgeslokt; bij het Verdrag van Meerssen (870) ging het al op in het Oost- en West-Frankische rijk, maar zou hier nooit helemaal bij gaan horen. Het bleef een tweeslachtige zone, bron van grote cultuurontwikkeling maar ook van bloedige conflicten, getuige bijvoorbeeld de pijnlijke historie van Elzas-Lotharingen. Uit het kortstondige Middenrijk zouden uiteindelijk Nederland, België, Luxemburg, Zwitserland en Italië emaneren, los van de machtige omarming van Frankrijk of Duitsland. Vóór het zover was vormden de Nederlanden een complex

Ruiterstandbeeld van Karel de Grote op het Keizer Karelplein in Nijmegen; een werk van Albert Termote, 1962. | Foto: H.M.D. Dekker.

mozaïek van leenstaatjes, vorstendommen en enkele vrije rijkssteden, onder slechts nominaal gezag van de Duitse keizer of, wat bijvoorbeeld Vlaanderen betreft, de Franse koning. De Bourgondische hertog Karel de Stoute speelde nog even met de gedachte om het oude koninkrijk Lotharingen te doen herleven, uiteraard met hemzelf op de troon, maar die droom sneuvelde met de dromer op 5 januari 1477 in de bloedige sneeuw van Nancy.

Hoewel Karel de Grote, ondanks de vluchtigheid van zijn titanische creatie, voortleefde in ontelbare geschriften, overleveringen, een eigen literair genre (de Karelepiek) en hij het zelfs tot heilige bracht, is zijn persoonlijkheid moeilijk te omlijnen. Die werd snel overwoekerd door de visies van zijn beschouwers: een overvloedige traditie die voortleeft tot vandaag. De persoon Karel laat zich vooral kennen uit zijn daden en de imponerende verhalen, die al tijdens zijn leven circuleerden en na zijn dood een traditie voedden, die zich in vele richtingen uitstreckte en het beeld van de grote Frank steeds rijker, maar ook diffuser en raadselachtiger maakte.

Karel de Grote als 'hertog van Brabant' in de Chroniques des ducs de Brabant enz., 1603.

